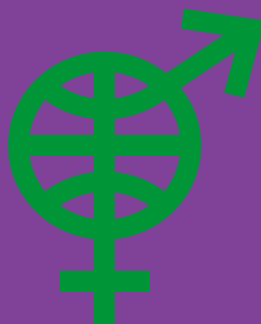

SUGU JA MAAILM

>> LISALUGEMINE

estdev

KAHJUSTAVAD PRAKTIKAD ERI KULTUURIDES – LAIENDATUD

Autor: Maari Põim

Kastis on välja toodud veebikursuses avaldatud tekst. Selle all on sisu laiendused ja täpsustused.

Aumõrvaks loetakse tapmist, mille motiiv on perekonna "au" kaitsmine või taastamine. Aumõrvade õigustamiseks seotakse tüdruku või naise käitumine kogu perekonna kollektiivse "auga", sh vendade, (vana)vanemate, suguvõsa maine ja edaspidise elukäiguga.

Tüüpiline aumõrvade ajend on näiteks see, kui naine ütleb mehe abieluettepanekust ära, soovib abielu lahutada või langeb seksuaalkuriteo ohvriks. Aumõrvu esineb ka homoseksuaalse või selleks peetava perekonnaliikme kõrvaldamiseks.

Aupõhine kultuur soosib aumõrvu. Neid esineb üle maailma, näiteks Lõuna-Aasias, Põhja-Aafrikas, Lähis-Idas, vähem ka Euroopas, ning aumõrvad ei sõltu usutunnistusest. Tüüpiliselt sooritab mõrva ohvri lähisugulane, näiteks mehepoolne perekonnaliige või ohvri vend ning see vaikitakse perekonnas maha. Aumõrvu saadab tihti kohalike võimude soovimatus neid uurida ning ümbritsev kogukond peab neid õigustatuks. Toimepanijatele ei laiene kogukondlik stigma, tihti esineb mõrva õigustamist.

Vt temaatilist mängufilmi "[Nur eine Frau](#)" (2019) ja "[Mida inimesed ütlevad](#)" (2019).

Meedias on tähelepanu pälvinud mõnedes šariaadiseadusega riikides või regioonides (näiteks hõimude aladel) avalike surmanuhtluste täideviimine **kividega surnuks loopimise** kaudu. Tänapäeval on see islamiriikides üldjuhul illegaalne ja otsuseid ei pöörata kunagi täideviimisele, ent väga harva ja paiguti seda esineb. Sellist karistust määratakse näiteks abielurikkumise eest (naisele), etniliselt sobimatuks peetud suhte tõttu, homoseksuaalsuse eest (mehele) või grupivägistamise ohvriks langemise tõttu – ohvrile (naisele).

Üks avalikkuses palju kajastatud juhtum pärineb 1986. aastast Iraani keskosa külast, kus ohvriks oli Soraya Manutchehri ja karistus määrati abielurikkumise süüdistuse põhjal. Vt mängufilmi "[The Stoning of Soraya M](#)" (2008).

Happerünnaku ohvrit rünnatakse happelise ainega eesmärgil teda surmavalt vigastada, piinata või tema nägu moonutada. See põhjustab ohvrile osalist või täielikku nägemise kaotust ja ulatuslikke põletusi kehal. Üldjuhul on tegemist mingit laadi kättemaksuga. Esineb mitmel pool maailmas Lõuna- ja Kagu-Aasias, Lähis-Idas ja Sahara-taguses Aafrikas ning selle ohvriks langeb nii naisi kui ka mehi.

Mõnedes riikides, näiteks Indias ja Bangladeshis, langeb rünnakute ohvriks aastas sadu naisi ja nende arv on kasvutrendis. Toimepanijate tuvastamine ja vastutuselevõtt üldjuhul ei edene.

Pruudi kaasavarasüsteem (*dowry*) on kasutusel Lõuna-Aasias ja osades Lähis-Ida ning Põhja-Aafrika riikides. Mõnel pool eeldatakse seda mehe perekonnalt, kes ostavad pruudi (pruudimaks), teisel naise perekonnalt, kes maksavad peretütre abiellumisele peale (pruudiluna). Indias on see keelatud, ent praktiseeritav ning ajas [ei ole praktika vähenenud](#). **Kaasavarasüsteemiga seotud surmade** all peetakse silmas noorte abielunaieste suitsiide ja pruudimõrvu, mille ajend on mehe ja tema perekonna rahulolematuse kaasavaraga. Et juba sõlmitud abielu kestel ikkagi suurem kaasavara välja pressida, survestab mehe perekond noort abielunaiest.

Pakistanis ja Indias näeb kaasavarasüsteem ette abiellumise eeldusena "kingitusi" pruudi perekonnalt peigmehe perekonnale. Iseäranis levinud on pruudi kaasavarasüsteem ajalooliselt Pakistaniga piirnevates India osariikides, ent näiteks Lõuna-Indias pole see olnud ajalooliselt juurdunud. Kaasavarasüsteem soodustab naiste madalamat positsiooni ühiskonnas ja õigustab naistevastast vägivalda. Näiteks ei kiputa tunnustatama selle taustal abielusisese vägistamise võimalikkust, kuna pruudi eest on makstud ja tema keha peetakse mehe omandiks. **Noorte abielunaieste suitsiidid** toimuvad mehe perekonna terrori ja psühholoogilise surve tõttu, ent võivad olla ka suitsiidiks lavastatud pruudimõrvad, tüüpiliselt tulesurmad Indias ja Pakistanis. Niisuguste surmade arv on tõusutrendis nagu ka kaasavarad, mida pruudi perekonnalt küsitakse.

Enamikes maailma riikides omab naine õigust algatada abielulahutust, ent sellega võivad kaasneda tõsised tagajärjed. Näiteks on lahutamine seotud suure **sotsiaalse stigmaga** Ladina-Ameerika riikides, ja Hiinas jääb lahutuse korral vara mehele. Samuti võivad lahutuse taotlemiseks lubatud tingimused olla jäigad ja seonduda tõestusmaterjali esitamisega.

Näiteks Iraanis on abielulahutus lubatud, ent selle taotlemiseks võib olla abielunaisel vajalik kohtule tõestada, et tema abikaasa vastab järgmistele tingimustele: on seksuaalselt impotentne, ei ole majanduslikult võimeline naist ülal pidama, väärkohtleb naist või on välimuselt naisele vastuvõetamatu. Mehele võib kohus võimaldada lisaaega, et puudusi kõrvaldada. Lahutatud naised ei ole Iraanis omandiõiguse poolest kaitstud, nad võivad kaotada oma lapsed, elada lahutuse järel allpool vaesuspiiri ja taluda kogukonnas seksuaalset ahistamist ja hukkamõistu.

Sunniviisiline abielu viitab survele naituja meele muutmiseks ja tema tahte allutamiseks. Kuna abiellu astuja ei ole ise seda soovinud, tähendab see inimõiguste rikkumist. See võib juhtuda näiteks siis, kui lesk on sunnitud abielluma oma lahkunud abikaasa vahetu sugulasega või kui abielu on korraldatud perekondlikult. **Lapsabielu** puhul pannakse eelkõige vaeste perede tütreid varakult mehele, et nad oleks perele väiksem majanduslik koorem. Lapsabielude hind on tütarlapse elukvaliteet: ta jääb eemale haridusest ega saavuta majanduslikku iseseisvust. Positiivne näide on näiteks Theresa Kachindamoto, kes võitleb südikalt lapsabieludega Malawis.

Leskede sunniviisiline abielu tuleb ette mõnede hõimude aladel Sudaanis, Nigeerias ja Keenias ning paiguti Afganistanis, kus see on seotud leskede nn "pärimise" kombega. Sunniviisilised abielud võivad olla seotud ka võlavaidluste ja pruudirööviga, teinekord seksuaalvägivalla tagajärje ja relvastatud konfliktide tagajärgedega, kus konfliktis alla jäänud rahvakillu naised ja tüdrukud on sunnitud naituma võitnud osapoole meestega.

Lapsabielude peamine põhjus on majanduslik vaesusus ja naiste finantsiline sõltuvus meestest. Maapiirkondadest pärit ühe vanemaga majapidamistest pärit või orvuks jäänud tüdrukud on suuremas lapsabielude riskis.

Abielus ja/või lapseootel õpilased kogeivad Keenias ja Sambias häbistamist ja stigmat, mis teeb õppetöös mahajäämuse ja haridusest loobumise tõenäoliseks, samuti tunnevad paljud lapspruudi staatuse tõttu häbi. Koroonapandeemia on lapsabielu riski [suurendanud](#): kuni 10 miljonit tüdrukut lisaks on riskiohus, võrreldes 100 miljoniga, kes olid selles riskis ka enne pandeemiat.

Mõne riigi tagurlikumates piirkondades toimuvad endiselt ka tüdrukute **genitaalide lõikumine ja sandistamine** (ingl *female genital mutilation* e FGM), mis on tehniliselt üleminekuriituaal naiseikka, aga rikub räigelt tüdrukute inimõigusi ja kehalist puutumatus ning on äärmiselt traumeeriv.

Äärmuslikud piinavormid (infibulatsioon) on levinud mõnel pool Kirde-Aafrikas, näiteks Djiboutis, Somaalias, Eritreas, Etioopias ja Sudaanis (kuigi genitaalide lõikumine on viimases kolmes riigis keelustatud, võib seda kogukondlikes praktikates siiski esineda). Üleminekuriituaali tulemusel kannatab lisaks tüdruku hingele ja kehale ka tema haridustee, sest paranemine võtab aega, mil tüdruk jääb õppetöös maha ja järele jõudmine on raske.

Mitmesuguseid vägivaldseid praktikaid esineb piirkonniti teisigi, näiteks eri kahjustavad seksuaalpraktikad (kuivatamine, kuumutamine) ning näiteks Kamerunis kohati praktiseeritav tervistohustav rindade triikimise praktika, millega püütakse kaitsta tüdrukuid kohalike poiste ja meeste seksuaalvägivalla eest ja võimaldada neil haridust jätkata, vt lähemalt [siit](#).

Femitsiid (massiline naiste mõrvamine) ja naistevastane vägivald on kõrge just Kesk-Ameerika põhjapoolses regioonis (Honduras, Guatemala, El Salvador ja Belize'is), kus vägivald on narkokartellide tegevuse tõttu viimastel aastatel suurenenud. Kohalike jõukude käe läbi mõrvatakse aastas tuhandeid naisi, keskmiselt [iga 18 tunni järel](#) üks naine. Üldjuhul ei pälvi need mõrvad kohaliku meedia ega võimude erilist tähelepanu või uurimist.

Femitsiid ei ohusta vaid otseselt narkoveoga hõivatud kohalikke naisi, näiteks narkomuulasid, vaid mõjutab negatiivselt suhtumist kõigisse naistesse ja ka lastesse. Seda on seletatud relva-keskses, vägivaldses ja ebastabiilses regioonis au sees olevate hüpermaskuliinsete (s.t ekstreemselt meestekesksete) väärtustega, kus [naise elul nähakse vähest kaalu](#).

Niiguste väärtuste levik ei aita ennetada ega pidurdada seksuaalset vägivalda ega jõukude naisterõõve. Vastuhakk tähendaks naisele surmaotsust. Seetõttu peetakse Hondurase suuremaid linnu nagu San Pedro Sula riigi loodeosas, pealinna Tegucigalpat ja La Ceibat riigi põhjakaldal ning El Salvadori pealinna mõnd linnaosa maailma [ohtlikumateks paikadeks, kus naisena elada](#).

Positiivse arenguna tegutsevad tänapäeval rahvusvaheliste organisatsioonide väljakoolitatud [vägivalda sekkujad](#), mis toimib sarnaselt politsei väljakutsumisega läänemaailmas. Samuti on Latiina-Ameerikas viimasel ajal kerkinud esile sotsiaalseid liikumisi, näiteks Argentiinast pärit *Ni una menos* (hisp mitte üks naine vähem), mis on suunatud naistevastase vägivalla lõpetamisele. Üheskoos streigitakse, aga ka õpitakse eri kogukondadelt (rändetaustaga naiste, põliselanikest naiste, mustanaliste naiste, LGBT-naiste jne), kuidas mitmesugune ebavõrdsus vägivalda panustab.

VABATAHTLIKUD KAHJUSTAVAD PRAKTIKAD – LÄÄNELIKU ILUIDEAALI MÕJU

Läänelik kehakuvand on mõjutanud mitmesuguseid kehalisi praktikaid ja ilutrende kogu maailmas. Iraanis võtab aastas ninalõikuse ette kümneid tuhandeid inimesi, mis seisneb kõige sagedamini Lähis-Ida rahvastele etniliselt iseloomulike dimensioonide vähendamises ja ninakühmu eemaldamises.

Pealinnast Teheranist on saanud maailma mastaabis meditsiinilise turismi sihtkoht, nn ninalõikuste pealinn. Operatsioon on kõige populaarsem kohalike 18–25-aastaste keskklassi ja kõrgema klassi iraanlannade seas, ent ihaldusväärne on ninaoperatsioon kõikides ühiskonnakihtides. Pered koguvad raha tütarde ninaoperatsiooniks, mis on tavapärane ülikooli sisseastumiseksamite läbimise ja/või 18-aastaseks saamise kink.

Valdav ninatüüp, mida etnilise iseloomuga nina asemele soovitakse, on euroopalikult väike, õhukese juure ja ülespidise otsaga. Naised on valdav enamik klientuurist. Tihtipeale on protseduuri läbi teinud sama perekonna mitu põlve naisi eri kümnenditel.

Heleda naha ülistamisel on antiikne ajalugu, ent kolonialism tõi kaasa naha **pleegitamise** praktika laiemal leviku. Ka tänapäeval kasutatakse nahavalgendamise tooteid, näiteks Indias oli 2010. aastatel 60% tarbitavatest nahahooldustoodetest nahavalgendamise kreemid, ent toodete populaarsus on langenud, kuna teadlikkus terviseriskidest on tõusnud (eriti elavhõbeda võimaliku sisalduse riski tõttu).

Kõige populaarsemad on need tooted 20–30-aastaste naiste seas, ent ka samas eas meeste hulgas. Kristalljume ("klaasnahk", *yuri pibu*) ideaali kohtab maailma vallutanud Lõuna-Korea päritolu K-Beauty nahahooldustoodete kuvandiloomes, kus tegemist ei ole nahka valgendavate toodetega, ent rõhutatakse "veatut" ilu ja "selget" nahka, sh "veatus" tähendab valget, läbikumat nahka.

Kultuurides üle maailma seostatakse naise **hüümenit** seksuaalse vahekorra kogemuse puudumise ehk nn "neitsilikkusega" – olgugi, et meditsiiniliselt alusetult. Maailmas on palju naisi ja tüdrukuid, kellele hüümeni puudumine või selle teistsugune ehitus on läinud maksma staatuse ühiskonnas, elu ja/või tervise.

Nn neitsilikkuse ülistamine, selle seostamine naisterahva auga ja hoiak, et naine peab pulmaööl olema eelnevate seksuaalsete kogemusteta (ning et seda on mehe perekonnal õigus nõuda ja kontrollida), kahjustab naise inimõigust kehalisele enesemääratlusele, sh isiklikule autonoomiale. Loe lähemalt [siit](#), miks nn neitsiliku puhtuse nõue alandab ja esemestab naisi, taastoodab sotsiaalset kontrolli naiste kehade üle ja soolist ebavõrdsust.

Samas on Läänes seoses infantiilse pornokultuuri ilustandarditega esile tõusnud **häbememokkade lõikused**, kus pornonäitlejate anatoomiline füüsis on plastiliste operatsioonide kaudu ja/või digitaalselt moonutatud.

Paljudel noortel on ebarealistlikud ootused oma füüsisele, kuna nad ei ole kokku puutunud elutruu ja adekvaatse pildilise materjaliga, mis normaliseeriks variatsiooni inimese suguorganite esteetilisest väljanägemisest, sh häbememokkade suuruses. Lõikusele võidakse minna valearu-saamadega, et midagi on "valesti" ja vaja korrigeerida.

Lisaülesanne. Ninaoperatsioonid Iraanis

Kas sinu hinnangul on [ninaoperatsioonide levik Iraanis](#) soolise võrdõiguslikkuse küsimus? Kaaalu allpool toodud seletusi ning kujunda nende põhjal oma arvamuse. Maini, millise seletuse versiooniga sa ei nõustu.

1. Ninalõikused on eeskätt noorte vastuhakk Iraani Lääne-vastaselt meelestatud režiimile, kuna ihaldatud ninal on läänepärased dimensioonid. Ninaoperatsioonide levikut tuleks näha kui islamistliku võimu vastast progressiivset sotsiaalset liikumist olukorras, milles rangelt sooliselt segregeeriva, islamiseeritud riietusreeglitiku järgi peab naine liikuma avalikus ruumis ringi kaetult, v.a tema nägu.
2. Ninakirurgiat tuleks vaadelda eeskätt tarbimisühiskonna kontekstis: ninalõikuste arv räägib sotsiaalmeedia, iseäranis Instagrami pealevoolust ja seda kasutavate noorte ärevusest oma välimuse osas. Sotsiaalmeedia, kuigi riigis blokeeritud, on Iraanis tutvumiskoht – autokraatlik režiim ei soosi privaatseid kohtumisi omavahel mitte abielus olevate noorte naiste ja meeste vahel.

Meelelahutuse kättesaadavuse piiratuses (baare, ööklubisid pole, avalike pidude pääsmed, alkohol keelatud jne) on ilulõikused saanud moeasjaks ning sotsiaalmeedia filtrid soosivad ühele ilustandardile vastavat välimust.

3. Ninakirurgia on eeskätt suure ühiskondliku lõhe sümptom Iraanis, kus korrupsiooni tõttu esineb tugevaid sotsiaalmajanduslikke kontraste. Ninalõikus on kulukas ettevõtmine ning opereeritud nina on muutunud sotsiaalse staatuse sümboliks, mis näitab rahalisi võimalusi, ihaldatud klassikuuluvust ja glamuurset elustiili.